

1. Bērna labāko interešu principa būtība, saturs, sasaiste ar citiem bērna tiesību principiem un tā nozīme tiesību piemērošanas praksē

1.1. Bērna labāko interešu principa būtība un saturs

[ANO Bērnu tiesību konvencijas](#) 3. pants noteic, ka visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes (pie valsts iestādēm tiek domātas arī pašvaldības iestādes) vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm. Tas nozīmē, ka visos valsts pārvaldes līmeņos un visās iestādēs (piemēram, likumdevējam un tiesām un ne tikai) ir jāpiemēro savā ikdienas praksē bērna labāko interešu princips, sistemātiski apsverot, kā viņu lēmumi un darbības ietekmē vai ietekmēs bērnu tiesības un intereses.

Bērna labākās intereses ir tiesību interpretācijas pamatprincips, kas izstrādāts, lai novērstu ANO Bērnu tiesību konvencijai neatbilstošu rīcību, pieņemot lēmumus attiecībā uz cilvēkiem, kuri sava brieduma un vecuma dēļ paši tos nevar pieņemt, proti - bērniem. Principa pamatā ir atziņa, ka pieaugušais var pieņemt lēmumus bērna vārdā tikai tāpēc, ka bērns sava brieduma un vecuma dēļ pats to nespēj. Tāpēc šī jēdziena interpretācijai un piemērošanai ir būtiska nozīme tiesību piemērošanas praksē, attiecībā uz visām tiesiskajām situācijām, kurās iesaistīts bērns vai bērni kā sabiedrības daļa.

Būtiski ir pievērst uzmanību šī principa nosaukuma interpretācijai, proti: ANO Bērnu tiesību konvencijas tekstā angļu valodā (*angļu val. [Convention on the Rights of the Child](#)*), kas publicēta ANO tīmekļa vietnē ir lietots termins *bērna labākās intereses* (*angļu val. the best interests of the child*), taču ANO [Bērnu tiesību konvencijas](#) tulkojumā latviešu valodā tiek lietots jēdziens *bērna intereses* (3. pantā). Lai izdarītu secinājumu, vai atšķirībai starp šiem jēdzieniem ir nozīme, nepieciešams noskaidrot ne tikai šī jēdziena būtību, bet vienlaikus arī saturisko nozīmi. *Labākās intereses*: sāksim, pasvītrojot kvalificējošās pazīmes "*labākās*" īpašo nozīmi.

ANO Bērnu tiesību konvencijas projekta izstrādes laikā tika izteikta kritika par īpašības vārda vispārākās pakāpes lietojumu, apgalvojot, ka *labākās intereses* nozīmē, ka jebkuros

apstākļos bērna intereses būtu augstākas par citām interesēm. Saskaņā ar šīs teorijas burtisku interpretāciju bērns tiktu uzskatīts par izņēmuma būtni, kurai neizbēgami būtu tiesības jebkurā konfliktā ar pieaugušajiem vai citām sociālām struktūrām. Skaidrs, ka šī nostāja nav pieņemama, un tā noteikti nebija izstrādātāju nolūks. Ja mēs, piemēram, vēlreiz aplūkojam ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. panta 1. punktu saistībā ar 5. pantu, ir skaidrs, ka bērns nav uzskatāms par īpašu personu līdz galējībai, bet ir savas ģimenes un sabiedrības loceklis, un tādēļ arī ir neatņemama sabiedrības daļa, ar visiem tam piemītošiem pienākumiem un tiesībām, kā citiem sabiedrības locekļiem.¹

Vārdu savienojums "*labākās*" un "*intereses*" nozīmē to, ka galamērķis ir bērna labklājība, kas noteikts visā ANO Bērnu tiesību konvencijā, jo īpaši preambulā un 3. pantā. ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. panta otrais un trešais punkts sniedz visprecīzāko bērna labāko interešu principa skaidrojumu. Proti:

- a) [...] nodrošināt ikvienam bērnam tādu aizsardzību un gādību, kāda nepieciešama viņa labklājībai, ņemot vērā viņa vecāku, aizbildņu vai citu par bērnu tiesiski atbildīgu personu tiesības un pienākumus, un šajā nolūkā veic visus [...] pasākumus.
- b) [...] nodrošina, lai iestādes, dienesti un struktūras, kas ir atbildīgas par bērnu aprūpi vai aizsardzību, atbilstu [...] noteiktajiem standartiem, īpaši drošības, veselības un personāla lieluma un piemērotības ziņā, kā arī tiktu veikta kompetenta uzraudzība.

ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. panta pirmā daļa noteic, ka bērna labākās intereses ir jāievēro *visās darbībās attiecībā uz bērniem*. Lai gan angļu valodā konvencijas nosaukumā ir lietots vārds (vienskaitlī) "bērna" (tiesību konvencija), tāpat kā virknē citu valodu, kurās konvencija ir tulkota, nav pamata uzskatīt, ka konvencijas principi būtu attiecināmi tikai uz gadījumiem, kuros skartas tikai atsevišķu bērnu intereses. No konvencijas gara top skaidrs, ka pienākums ņemt vērā labākās intereses vienlīdz attiecas gan uz atsevišķu bērnu, gan uz bērniem, kas ir sabiedrības daļu, jeb grupu. Šo pieeju demonstrē [Bērnu tiesību konvencijas Vispārējais komentārs Nr. 7 "Bērna tiesību īstenošana agrīnā bērnībā"](#) 13. punkta a. un b. apakšpunktā:

"a) Konkrētu bērnu intereses. Pieņemot jebkuru lēmumu par bērnu aprūpi, veselību, izglītību u. c., ir jāievēro bērna interešu prioritātes princips, un tas attiecas arī uz lēmumiem, ko

pieņem vecāki, speciālisti un citas personas, kuras ir atbildīgas par bērniem. Dalībvalstis tiek aicinātas nodrošināt, lai jebkurā tiesvedībā mazus bērnus neatkarīgi pārstāvētu kāda persona, kas darbojas konkrēto bērnu interesēs, un lai visos gadījumos, kad bērni spēj paust savu viedokli vai izvēli, viņi tiktu uzklausi.

b) Mazu bērnu kā grupas vai vienuma intereses. Izstrādājot jebkuru tiesību aktu vai politikas nostādni, pieņemot jebkuru administratīvu vai tiesas lēmumu un sniedzot pakalpojumus, kas skar bērnus, vienmēr ir jāievēro bērnu interešu prioritātes princips. Tas ietver darbības, kas tiešā veidā ietekmē bērnus (piemēram, saistībā ar veselības aprūpes pakalpojumiem, aprūpes sistēmām vai skolām), kā arī darbības, kas netiešā veidā ietekmē mazus bērnus (piemēram, saistībā ar vidi, mājokli vai transportu)."

ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. panta pirmā daļa noteic, ka bērna labākās intereses ir jāievēro **visās darbībās attiecībā uz bērniem**. Bērna labāko interešu principa piemērošana attiecināma uz visiem gadījumiem (darbībām), tostarp gan uz juridisku lēmumu pieņemšanu attiecībā uz bērniem individuālos gadījumos, gan uz bērniem kā sabiedrības grupu. Nav pamata uzskatīt, ka bērna labāko interešu princips nebūtu attiecināms arī uz ģimenes vidi, kurā aug bērns vai bērni. Tādējādi izpratne par "**visām darbībām**" ir attiecināma arī uz attiecībām ģimenē. Šādu izpratni nostiprina konvencijas 18. panta pirmais punkts par vecāku tiesībām un pienākumiem noteic, ka vecāku galvenais pienākums ir gādāt par bērna interesēm.

ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. panta pirmā daļa noteic, ka visās darbībās attiecībā uz bērniem **neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm**. Tas nozīmē, ka visām iestādēm un organizācijām bērna labāko interešu princips ir jāpiemēro visos savos lēmumos, un tas ir kritērijs, kuram šīs iestādes ir pakļautas visās lietās un gadījumos, kuros tiek pieņemti jebkādi lēmumi attiecībā uz bērnu vai bērniem. Tādējādi ar šo punktu dalībvalstīm ir noteikts pienākums ar savu lēmumu pieņēmēju starpniecību pārbaudīt, vai visos attiecīgajos lēmumos patiešām ir garantētas bērna intereses. Ja valsts šo pienākumu neveic, tādā gadījumā lēmumi var arī netikt pieņemti bērnu labākajās interesēs. Tāpēc šis pienākums, kā bērna labāko interešu garantija, ir attiecināts uz visām iestādēm un organizācijām bez izņēmumiem. Būtiski

atzīmēt, ka šis nosacījums attiecināms arī uz likumdevēju. Likumdevējs šajā nozīmē ir iestādes, kuras izstrādā tiesību aktus. Tātad ne tikai Saeima vai Ministru kabinets, bet arī citas iestādes. Līdz ar to, izstrādājot tiesību aktus, vai politikas attīstības dokumentus, būtu jāvērtē, vai attiecīgais tiesību akts vai politikas dokuments ir vai nav bērnu kā sabiedrības grupas labākajās interesēs. ANO Bērnu tiesību konvencijas Vispārējais komentārs Nr.5, 45. punktā noteic, ka visi konvencijas noteikumi tiek ievēroti likumdošanā un politikas izstrādē un izpildē visos valsts pārvaldes līmeņos, un ir nepieciešams pastāvīgs process, kurā tiek analizēta paredzamā ietekme uz bērniem (novērtējot ietekmi, kas var būt jebkādiem ierosinātiem tiesību aktiem, politikai vai budžeta līdzekļu piešķiršanai gadījumos, kad šādi pasākumi var ietekmēt bērnus un viņu tiesību īstenošanu) un tiek vērtēta ietekme uz bērniem (novērtējot lēmumu īstenošanas faktisko ietekmi). Šis process ir jāiestrādā visos valsts pārvaldes līmeņos un pēc iespējas agrāk – attīstības politikā.

ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. panta otrā daļa noteic, ka valstis, kuras pievienojušās konvencijai, *apņemas nodrošināt ikvienam bērnam tādu aizsardzību un gādību, kāda nepieciešama viņa labklājībai, ņemot vērā viņa vecāku, aizbildņu vai citu par bērnu tiesiski atbildīgu personu tiesības un pienākumus*, un šajā nolūkā veic visus attiecīgos likumdošanas un administratīvos pasākumus. Šis pants nosaka, ka dalībvalstīm ir jānodrošina, ka visiem bērniem to teritorijā ir pieejama nepieciešamā aizsardzība un aprūpe neatkarīgi no viņu nacionālās piederības un statusa, vienlaikus ņemot vērā arī vecāku un citu par bērnu juridiski atbildīgu personu tiesības un pienākumus.

ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. panta trešā daļa noteic, ka nepieciešams nodrošināt, *ka iestādes, dienesti un struktūras, kas ir atbildīgas par bērnu aprūpi vai aizsardzību, atbilst tiem standartiem, kurus noteikušas kompetentās iestādes*, jo īpaši drošības, veselības aizsardzības, darbinieku skaita un piemērotības ziņā. Šis pants ietver pienākumu noteikt standartus institūcijām, pakalpojumiem un bērniem paredzētām struktūrām, izveidojot pārbaudes un kontroles mehānismus, lai nodrošinātu noteikto standartu ievērošanu. Atsevišķi konvencijas panti attiecas uz konkrētiem pakalpojumiem vai pasākumiem, kuru pieejamība un kvalitāte jānodrošina. Piemēram, “bērnu aprūpei” (saskaņā ar 18. panta 2. un 3. punktu), alternatīvai aprūpei, kas nodrošināta bērniem, kuri nošķirti no vecākiem (20. pants), bērnu ar

īpašām vajadzībām aprūpi (23. pants), rehabilitāciju (39. pants), institucionālo un citu aprūpi, kas saistīta ar nepilngadīgo justīcijas sistēmu (40. pants).

Bērna labāko interešu princips ir viens no četriem būtiskākajiem ANO Bērnu tiesību konvencijas pamata principiem, kurš ir cieši saistīts ar citiem šajā konvencijā ietvertajiem principiem. Bērna labāko interešu principa mērķis ir nodrošināt, ka lēmumi, kurus pieņem valsts, pašvaldību un privātās institūcijas, veicinātu katra individuāla bērna un bērnu kā sabiedrības grupas tiesību īstenošanu jebkurā darbības jomā.

1.2. Bērna labāko interešu principa saistība ar citiem bērnu tiesību aizsardzības principiem

Lai pilnībā izprastu bērna labāko interešu principa saistību ar pārējiem bērnu tiesību aizsardzības principiem, nepieciešams izprast bērna tiesiskā statusa būtību un principu vispārējo sistēmu.

[ANO Bērnu tiesību konvencija](#) kopumā nav uzskatāma par vienkārši deklaratīvu tekstu, kur secīgā kārtībā uzskaitītas bērna tiesības. ANO Bērnu tiesību konvencija, protams, šīs tiesības ietver pilnā apmērā, tomēr savā būtībā tā ir kas vairāk par dokumentu, kur definētas tiesības. Tā, piemēram, [1924. gada Ženēvas Bērnu tiesību deklarācijā](#) un vēlāk [1959. gada Bērnu tiesību deklarācijā](#) bērns tika uzskatīts par aizsardzības, īpašas uzmanības un rūpju objektu. Tikai 1989. gadā, kad tika pieņemta ANO Bērnu tiesību konvencija, bērnu sāka uzskatīt par patstāvīgu tiesību subjektu. Proti, bērns kļuva par personu, kurai piemīt tiesības un pienākumi, kurus īstenojot, šī persona pilntiesīgi piedalās tiesiskajās attiecībās ar citiem cilvēkiem, sabiedrību un valsti. Bērna kā tiesību subjekta pastāvēšana balstīta, pirmkārt, divos savstarpēji saistītos principos, proti, bērna labāko interešu principā, kas ietverts ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. pantā, un bērna tiesībām tikt uzklautam un paust savu viedokli, kas ietverts ANO Bērnu tiesību konvencijas 12. pantā. Tieši šie divi principi noteic, ka bērnam, kā personai, kam piemīt noteiktas tiesības, ir jābūt iespējai paust savu viedokli visos jautājumos, kas šīs tiesības skar. Minētie divi principi tiek uzskatīti par diviem (no četriem) konvencijas vispārējiem principiem, kas noteic individuālas tiesības: tiesības uz bērna interešu izvērtēšanu un tiesības tikt uzklautam. Turklāt tiesības tikt uzklautam ietvert pienākumu ņemt vērā

bērna pausto viedokli. Šīs tiesības ir pieejamas ne tikai katram bērnam individuāli, bet arī bērniem kā cilvēku grupai, kas definēta atbilstoši viņu vecumam - līdz 18 gadu vecumam, kā to paredz ANO Bērnu tiesību konvencija).

Varētu arī rasties jautājums, kādā veidā uzlūkot ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. pantu, kuru varētu interpretēt kā "labklājības" normu, kura balstās idejā par bērna vai bērnu atkarību no pieaugušajiem, liekot uzsvāru uz neaizsargātību un aizsardzības nepieciešamību, ar 12. pantu, kas skaidri noteic bērna līdzdalību, kas balstās uz bērna spējām un kompetencēm, lai bērnam vai bērniem, kā sabiedrības grupai, būtu iespēja ietekmēt lēmumus, kas saistīti ar viņu dzīvi. Atbilde slēpjas pieejā, kas balstīta uz tiesiskumu, kura ietvarā bērni ir pilntiesīgi stāties tiesiskajās attiecībās kā savu tiesību turētāji. Šim ir jābūt pagriezīenam katra cilvēka paša un visas sabiedrības tiesiskajā apziņā, bez kura nav iespējams izprast un realizēt Bērnu tiesību konvenciju atbilstoši tās mērķiem. Pretstatā 1924. gada Ženēvas bērnu tiesību deklarācijai un 1959. gada Bērnu tiesību deklarācijai, mēs bērnu vairs neuztveram kā pasīvu aprūpes objektu, bet kā cilvēku, kurš cieņpilni stājas tiesiskajās attiecībās, būdams savu tiesību un pienākumu nesējs. Šo pārmaiņu nesēji sabiedrībai ir speciālisti, kuri strādā ar bērniem vai bērnu labā, un visuzskatāmāk var sabiedrībai parādīt, ka bērni ir pilntiesīgi sabiedrības locekļi ar tiem piemītošu cieņu un tiesībām, nevis aizsargājama un aprūpējama sabiedrības daļa.

Jāatzīmē, ka vienlaikus ANO Bērnu tiesību konvencijā ir arī nodrošināta bērnu aizsardzība. Proti, ir izmantoti labi zināmi principi, piemēram, aizsardzība pret vardarbību, piespiedu darbu un seksuālu izmantošanu. ANO Bērnu tiesību konvencija vienlaikus nodrošina arī aizsardzību vairākās specifiskās jomās, proti: spīdzināšanas novēršana, bērnu iesaistīšana bruņotos konfliktos, narkotiku tirdzniecība un narkotiku lietošana, nepamatota brīvības atņemšana un nošķiršana no vecākiem bez iemesla. Te jāpiemin divi konvencijas fakultatīvie protokoli: viens par bērniem bruņotos konfliktosⁱⁱ un otrs par bērnu seksuālu izmantošanu, tirdzniecību un izmantošanu pornogrāfijā, vēl vairāk uzsver šo aizsardzības aspektu.ⁱⁱⁱ

Būtisks ir veids, kurā bērns vai bērni, kā cieņpilni tiesību īstenošanas procesa dalībnieki, realizē sev piemītošās tiesības. Viens no šādiem veidiem, kuru paredz ANO Bērnu tiesību konvencija ir, līdzdalība. Bērnu līdzdalība ir saistīta ar diviem principiem – ar bērna labāko interešu principu un tiesībām paust savu viedokli un būt [uzklausītam](#). Tieši līdzdalība piešķir

jaunu statusu bērnam, kā cilvēkam, kuram vairs netiek sniegti tikai pakalpojumi vai aizsardzība, bet gan jāaicina piedalīties ar viņa dzīvi saistītos lēmumu pieņemšanas procesos un kura redzējums ir jāņem vērā. Līdz ar bērna tiesībām atbilstoši savam vecumam un briedumam būt uzklašātam un līdzdarboties lēmumu pieņemšanā; piedalīties procesos, kas skar viņa vai viņu dzīvi, bērns vairs nav pasīvs sabiedrības loceklis, par kuru vienīgi jārūpējas. Šis princips noteic, ka bērns ir aktīvs sabiedrības dalībnieks un tieši tāpēc ANO Bērnu tiesību konvencijas 5. pants noteic, ka vecākiem vai paplašinātai ģimenei vai kopienai, aizbildņiem vai citām tiesiski atbildīgām personām ir gan tiesības, gan pienākumus nodrošināt ikvienam bērnam viņa attīstības pakāpei atbilstošu palīdzību un padomus šajā konvencijā atzīto tiesību izmantošanā. Tostarp atbilstošu palīdzību līdzdalībā, kā to noteic ANO [Bērnu tiesību konvencijas Vispārējā komentāra Nr.12 "Bērna tiesības tikt uzklašātam"](#) 84.- 117.punkts.

[ANO Bērnu tiesību konvencijas Vispārējā komentāra Nr.5 "Konvencijas par bērnu tiesībām vispārējie īstenošanas pasākumi"](#) 12.punktā noteikts, ka efektīvas konvencijas īstenošanas nolūkā, visās valsts pārvaldes iestādēs, parlamentos un tiesu iestādēs ir jāattīsta bērnu tiesību perspektīva un sevišķi jāņem vērā tie konvencijas panti, kuros ietverti šīs konvencijas vispārējie principi. Šie konvencijas vispārējie principi būtībā ir uzskatāmi par konvencijas centru, ap kuru būvēta visa konvencija. Tāpēc katrs vispārējais princips saturiski ir cieši saistīts viens ar otru un citiem konvencijas pantiem. Piemēram, ja pilnībā tiek ieviests praksē bērna labāko interešu princips, vienlaikus tiek ieviests arī diskriminācijas aizlieguma princips un tiesības būt uzklašātam, kā arī tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību, jo nav savietojama rīcība bērna labākajās interesēs, ar diskrimināciju, draudiem dzīvībai un attīstībai, vai bērna viedokļa ignorēšanu.

Tādējādi ANO Bērnu tiesību konvencijā ir četri panti (2., 3., 6., 12. pants), kurus ANO Bērnu tiesību komiteja ir atzinusi par *vispārējiem principiem*, proti:

- 1) 2. pants: (*Konvencijas*) dalībvalstu pienākums ievērot un nodrošināt visas šajā konvencijā paredzētās tiesības katram bērnam, uz kuru attiecas to jurisdikcija, **bez jebkādas diskriminācijas**.

Šis diskriminācijas aizlieguma princips ir visu cilvēktiesību vispārējs princips un ir daļa no katra starptautiskā cilvēktiesību dokumenta. Šis pienākums prasa, lai

dalībvalstis aktīvi identificētu atsevišķus bērnus un bērnu grupas, kuru tiesību īstenošanai var būt nepieciešami īpaši pasākumi. ANO [Bērnu tiesību konvencijas](#) [Vispārējais komentārs Nr.18](#) uzliek dalībvalstīm pienākumu veikt īpašus pasākumus, lai mazinātu vai likvidētu apstākļus, kas izraisa diskrimināciju.

- 2) 3. panta 1. punkts: visās darbībās attiecībā uz bērniem pirmkārt jāņem vērā **labākās bērnu intereses**.

Šis pants attiecas uz darbībām, ko veic valsts, pašvaldību vai privātās iestādes, tiesas, administratīvās iestādes vai likumdevējas institūcijas. Princips paredz, ka visos varas līmeņos valstī – gan izpildvarai, gan likumdevējam, gan tiesu varai, jāveic aktīvi pasākumi. Katrai institūcijai ir jāpiemēro bērna labāko interešu princips, sistemātiski apsverot, kā viņu lēmumi un darbības ietekmē vai ietekmēs bērnu tiesības un intereses.

- 3) 6. pants: bērna neatņemamās tiesības uz dzīvību un dalībvalstu pienākums nodrošināt **bērna izdzīvošanu un attīstību**.

Bērna tiesības uz dzīvību un izdzīvošanu ir neatņemams un universāls cilvēktiesību princips. Bieži tiek interpretēts jēdziens “attīstība”. Tas saprotams plašākā nozīmē kā holistisks jēdziens, kas vienlaikus aptver bērna fizisko, garīgo, emocionālo, psiholoģisko un sociālo attīstību. Šī principa galvenais mērķis ir veicināt un nodrošināt katra bērna harmonisku un visaptverošu attīstību.

- 4) 12. pants: bērna tiesības **paust savu viedokli** „visos jautājumos, kas skar bērnu”, un pienākums šo viedokli pienācīgi ņemt vērā.

Šis princips izceļ bērna aktīvo lomu savu tiesību veicināšanā, aizsardzībā un uzraudzībā. Lai to īstenotu, nepieciešams atbilstošs tiesiskais regulējums un praktiskie mehānismi, kas rada piemērotu vidi šī principa realizācijai – kārtību, kādā bērnam sniedz informāciju, uzklauša viedokli, veido atgriezenisko saikni, skaidrojot kā tieši bērna vai bērnu viedoklis ir ņemts vērā. Šis princips izceļ bērnu, kā aktīva procesa dalībnieku, lomu veicinot savu tiesību īstenošanu, aizsardzību un uzraudzību. Šī principa praktiska īstenošana veicina bērnam (un bērniem) atbildības sajūtu par pieņemtajiem lēmumiem, kā arī cēloņu un seku saistību ar

saviem lēmumiem un rīcību dažādās dzīves situācijās. Dažādu profesiju speciālistiem, kuri iesaistās lēmumu pieņemšanas procedūrās, ir pienākums pienācīgi ņemt vērā bērna viedokli (vai bērnu viedokļus) un atzīt, ka bērns var un viņam vajadzētu tieši ietekmēt (atbilstoši savam vecumam un briedumam) savu nākotni.

Papildus jau minētajam jāatzīmē, ka būtiski ir paturēt prātā, ka bērns ir cilvēks, kura attīstība vēl ir procesā un tā piedzīvo nepārtrauktas izmaiņas, to paredz ANO Bērnu tiesību konvencijas 5. pants, proti “[...]nodrošināt ikvienam bērnam **viņa attīstības pakāpei atbilstošu** palīdzību un padomus šajā konvencijā atzīto tiesību izmantošanā.” ANO Bērnu tiesību konvencijā bērns tiek saredzēts kā attīstības procesā esošs cilvēks, nevis pieaugušā cilvēka miniatūra. Tieši šī iemesla dēļ bērnam dažādos viņa attīstības posmos nepieciešama dažāda līmeņa vadība, aizsardzība, nodrošinājums un līdzdalība no pieaugušo puses. Turklāt, bērnam pieaugot, pieaugušo iesaistei bērna viedokļa formulēšanas procesā arvien jāmazinās. Šāda pieeja ne tikai netraucēs bērna harmoniskai un holistiskai attīstībai, bet veicinās atbildību un briedumu. ANO Bērnu tiesību konvencijas 5. pants pēc savas būtības ir procesuāls, kura ievērošana noteic posmus, kas jāiziet, lai nodrošinātu, ka jebkuri lēmumi, kas pieņemti saistībā ar konvencijā ietverto tiesību īstenošanu, pilnībā atbilst tajā ietverto tiesību garam.

Bērna labāko interešu princips caurvij visu ANO Bērnu tiesību konvenciju, tai skaitā un ne tikai: 9. pantu (bērna šķiršana no ģimenes); 18. pantu (par vecāku atbildību un iesaisti bērna audzināšanā); 20. pantu (par nošķiršanu no ģimenes); 21. pantu (par adopciju); attiecībā par bērnu saskarsmi ar justīcijas sistēmu 37. pantu (no pieaugušajiem atsevišķa uzturēšanās ieslodzījuma vietās) un citus.

1.3. Bērna labāko interešu princips tiesību piemērošanas praksē

Tiesību piemērošanas praksē bērna labāko interešu novērtēšanā pastāv virkne izaicinājumu. Pirmkārt, ir atšķirības: vai tiek apsvērtas konkrēta bērna intereses konkrētā situācijā, vai tiek apsvērtas bērnu kā sabiedrības grupas intereses, pieņemot kādu lēmumu attiecībā uz jaunām tiesību normām, politikas attīstības dokumentiem vai valsts vai pašvaldību budžeta jautājumiem. Gadījumos, kuros tiek svērtas konkrēta bērna intereses konkrētā

situācijā, bērna labākās intereses ir atrasties tādā situācijā un apstākļos, kuros bērns var realizēt visas savas tiesības, kuras tam, kā tiesību subjektam (tiesību turētājam) piemīt. Arī šajā gadījumā situācija veidosies atšķirīga, vai būs nepieciešams svērt bērna intereses, piemēram, adopcijas procesā, kas saistīts ar būtiskām izmaiņām bērna dzīvē un ilgstošā laika posmā, vai pieņemt lēmumu par bērna nepārceļšanu izglītības iestādē uz nākamo izglītības pakāpi dēļ nesekmības kādā priekšmetā.

Otrkārt, būtiski ir izprast bērna labāko interešu principa tiesisko dabu, jo tas ir tiesību nenoteiktais jēdziens. Proti, tiesību literatūrā un praksē abstraktas tiesību pazīmes apzīmēšanai tiek lietots arī termins "*atklāts tiesību jēdziens*", "*atklāts juridisks jēdziens*", "*nenoteiktais juridiskais jēdziens*", kā arī "*ģenerālklausula*". Tiesu praksē civillietās bieži vien tiek lietots apzīmējums "*nenoteiktais tiesību jēdziens*" vai "*nenoteikts (atklāts) juridisks jēdziens*". Nenoteikto tiesību jēdzienu izmantošana ir viens no likumdošanas tehnikas paņēmieniem, kura mērķis ir līdzsvarot tiesiskās noteiktības un taisnīguma prasības, palīdzot tiesību normu elastīgu, zināmā konkrētās piemērošanas gadījumu daļā samazinot normatīvās regulēšanas negatīvos blakusefektus.^{iv} Piemēram, bērna labāko interešu vērtēšanas kritēriji Bērnu tiesību aizsardzības likuma [6.panta otrajā \(prim\) daļā](#) nav izsmeļoši uzskaitīti, bet tā vietā 13.punktā ir norādīts, ka jāņem vērā ir citi bērna attīstībai un labklājībai nozīmīgi apstākļi. Tas nozīmē, ka likumdevējs ir paredzējis, ka dažādās situācijās ir vērtējami dažādi tiesību normās ietvertie kritēriji un visus kritērijus (un situācijas) iepriekš paredzēt nebūs iespējams. Tāpēc bērna labāko interešu vērtēšanas un svēršanas procesā ir liels subjektīvu lēmumu pieņemšanas risks, kas jākompensē ar zināšanām un izpratni par bērna labāko interešu principa garu, kas ietverts ANO Bērnu tiesību konvencijā.

Treškārt, bērnu labāko interešu svēršanas kritēriji ir jādefinē to piemērošanas praksē, vadoties no tām bērnu tiesībām, kuras ietvertas ANO Bērnu tiesību konvencijā. Proti, katra bērna vai bērnu labākās intereses ir apsveramas iepretī katrai bērna tiesībai. Piemēram, pieņemot lēmumu bērna labākajās interesēs, pirmkārt, ir jāapsver tās tiesības, kuras ietvertas ANO Bērnu tiesību konvencijas vispārējos principos - bērna tiesības tikt uzklausītam, līdzdarboties; bērna tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību; tiesības netikt diskriminētam.

Pārējās tiesības tiek svērtas atkarībā no situācijas, kurā lēmums tiek pieņemts. Piemēram, situācija, kurā bērns jāpasargā no vardarbības vai no kaitīgas vides ietekmes.

Piemēram, [ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 19](#) par valsts budžeta izstrādi bērnu tiesību īstenošanai ir viens no dokumentiem, kurā ir sniegti pamati lēmumu pieņemšanai bērnu labākajās interesēs attiecībā uz bērniem kā sabiedrības grupu. Šajā dokumentā definēti ANO Bērnu tiesību konvencijas un valsts budžeta izstrādes vispārējie principi. Vispārējais komentārs Nr.19 uz budžeta procesu mērķēts, raugoties caur ANO Bērnu tiesību konvencijas četriem vispārējiem principiem: diskriminācijas aizliegumu, bērna labākajām interesēm, tiesībām uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību, kā arī tiesībām tikt uzklautam. Vispārējā komentāra Nr. 19, 40. punktā noteikts, ka četri ANO Bērnu tiesību konvencijā minēti principi uzskatāmi par pamatu jebkuram valsts lēmumam un darbībai, kas tieši vai netieši ir saistīta ar bērna tiesībām, tostarp valsts budžeta izstrādei.

Pastāv arī bērna labāko interešu izvērtēšanas vadlīnijas, kuras ir izstrādātas situācijām, kurās bērns ir visievainojamākais. Šīs vadlīnijas var ņemt par pamatu, arī izvērtējot bērna labākās intereses citās, ar bērna tiesībām saistītās, situācijās. Piemēram, [2021. gadā ir publiskotas ANO vadlīnijas bērna labāko interešu novērtēšanas procesam](#), kuru praktiskā piemērošana ir pārbaudīta darbā ar patvēruma meklētāju un bēgļu bērniem. Šajās vadlīnijās ir aprakstīts kvalitatīvs bērna labāko interešu svēršanas process, kurš balstīts uz praktiskiem piemēriem un procedūrām, kā arī ir saskaņā ar [ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējo komentāru Nr. 14](#) par bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvērums būtu viņu intereses.

Papildus jau minētajiem dokumentiem, bērna labāko interešu novērtēšanas procesā ir noderīgas [Starpinstitūciju vadlīnijas gadījumu vadībai un bērnu tiesību aizsardzībai](#), kā arī ANO Augstā komisāra bēgļu jautājumos biroja [Ietvardokuments bērnu tiesību aizsardzībai](#).

Bērna labāko interešu princips tiesību piemērošanas praksē:

- a) ir piemērojams kā interpretējama norma, kas uzliek pienākumu bērna tiesību piemērotājiem lēmumu pieņemšanas procesā ņemt vērā bērna tiesības, kas noteiktas ANO Bērnu tiesību konvencijā;

- b) bērna labāko interešu princips ir [ģenerāklauzula](#), kuru piemērojot, institūcijām un lēmumu pieņēmējiem tas ir jāinterpretē un jāpiepilda ar ANO Bērnu tiesību konvencijā noteikto saturu.^v

Pašnovērtējuma jautājumi

Bērna labākās intereses ir:

- a) Tiesību interpretācijas pamatprincips, kas izstrādāts, lai novērstu ANO Bērnu tiesību konvencijai neatbilstošu rīcību, pieņemot lēmumus attiecībā uz cilvēkiem, kuri sava brieduma un vecuma dēļ paši tos nevar pieņemt, proti – bērniem.
- b) Lēmuma pieņēmēja subjektīvais viedoklis par viņaprāt pareizo lēmumu vai rīcību ar bērnu konkrētajā situācijā.
- c) Tiesību norma, kuru pēc savas brīvas izvēles likumdevējs var iekļaut vai neiekļaut valsts konstitūcijā.

ANO Bērnu tiesību konvencija noteic, ka:

- a) Visās darbībās attiecībā uz bērniem, neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm.
- b) Bērna labākās intereses ir jāņem vērā tikai valsts pārvaldes iestādēm, bet bērna vecāki var rīkoties pēc saviem ieskatiem.
- c) Var būt arī situācijas, ka citu personu intereses ir būtiskākas par bērnu labākajām interesēm.

ⁱ Zermatten, J. (2010). The Best Interests of the Child Principle: Literal Analysis and Function. The International Journal of Children's Rights, 18(4), 483-499

ⁱⁱ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, 25 May 2000.

ⁱⁱⁱ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, 25 May 2000.

^{iv} Briede J., [Nenoteiktā tiesību jēdziena piepildīšana ar saturu administratīvajā procesā iestādē un tiesā.](#) Jurista Vārds, 20.12. 2022 /NR.51/52 (1265/1266).

^v Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (II) [General provisions and discretion of an institution (court) II]. Likums un Tiesības [Law and Rights], No. 7(47), July 2003, p. 203